

BOŠTJAN MARKIČ*

Parlamentarizem – dileme in perspektive

Uvodna predstavitev posveta

Slovenski politologi so letos konec maja v že tradicionalnem Ankaranu ponovno pripravili politološko srečanje. Tokrat je bila izbrana tema Parlamentarizem: dileme in perspektive. Leta 1989 so se politologi zbrali ob temi Politični pluralizem in demokratizacija javnega življenja, medtem ko jih je v letu 1990 pritegnila problematika (kon)federalizma, večinskega odločanja in konsenza. Izbor vseh zgoraj navedenih tem izpričuje, da ne gre za duhovno in intelektualno naključno teoretično nomadstvo, za nekakšno ad hoc selilstvo iz ene teme na drugo, temveč za povsem premišljeno izbrane probleme, ki so si med seboj v razvidni povezavi. Tudi federalizem je pojavna oblika pluralizma in tudi parlamentarizma ni brez pluralizma.

Izbor letošnje ankaranske teme Parlamentarizem: dileme in perspektive se je izkazal za pravilno repertoarno potezo Slovenskega politološkega društva in tistih njegovih osmišljevalcev, ki so to temo predlagali. Tudi na temelju ocen vseh treh ankaranskih politoloških posvetov je mogoče utemeljeno zaključiti, da se teoretično uveljavitveni ritem slovenske politologije krepi, da torej teoretični zagon politologije še traja in da bi bili povsem odveč kakršni koli manjvrednostni kompleksi v odnosu do drugih (sestrskih) znanstvenih disciplin, ki jih goji ljubljanska Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Seveda: ne samo zaradi (sedaj že lahko rečemo tradicionalnih) ankaranskih politoloških posvetovanj, ampak vendar tudi zavoljo njih, je slovenska politologija neukinljiva.

Za politološke dneve Ankaran 91 (bili so 31. maja in 1. junija 1991) je Slovensko politološko društvo izdalo tudi zbornik referatov. Programski odbor so sestavljali S. Kranjc kot predsednik ter člani A. Bibič, A. Bebler, I. Brinarjeva, B. Markič, B. Strmčnik, D. Fink-Hafnerjeva, S. Vidovič. Urednika zbornika sta bila S. Kranjc in B. Strmčnik, tematski uredniki pa A. Bibič, A. Bebler in B. Markič. Zbornik sta oblikovala D. Hrvacki in B. Strmčnik. Elektronsko obdelavo in tisk je opravil PRESENT d.o.o. iz Ljubljane. Zbornik je izšel v nakladi 250 izvodov. Izdajo so finančno omogočili udeleženci s kotizacijo, Republiški sekretariat za raziskovalno dejavnost in tehnologijo, Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo v Ljubljani. Ne kaže pozabiti tudi na »Sporočila naših sponzorjev«, ki se na koncu zbornika predstavljajo z oglasi.

Prizadevnemu organizatorju, Slovenskemu politološkemu društvu, je uspelo zbrati kar impozantno število politoloških piscev. Tako v zborniku svoje politološko videnje posameznih razsežnosti parlamentarizma postavljajo na ogled: M. Žagar, V. Vasović, M. Zver, A. Bibič, I. Lukšič, S. Kranjc, S. Jogan, I. Grdešič, M. Stifanič, A. Lukšič, B. Markič, C. Ribičič, D. Fink-Hafner, M. Brezovšek, A. Igljčar, D. Zajc, B. Pahor, T. Kuzmanič, Stein Kuhnle, I. Brinar, V. Pavlovič, Z. Tomac, D. Jovič, A. Komar. Naj še omenim, da smo letos tudi prvič objavili

* Dr. Boštjan Markič, izredni profesor na FSPN

»slovenizirana«, je vendar dovolj berljiva, da bo tudi tujemu intelektualno radevednemu bralcu omogočila, kako o dilemah in perspektivah parlamentarizma razmišljajo v obravnavanem zborniku pišoč politologi.

Zbornik *Parlamentarizem: dileme in perspektive* je razdeljen na tri tematsko zaokrožene vsebinske loke, in sicer: *Parlamentarizem: razvoj, razsežnosti in kontroverze*; *Slovenski parlament (skupščina) 1990–1991*; *Stari in novi parlamentarizem v Evropi*. Posamezni referati se organsko vključujejo v navedene tematske loke, čeprav bi (še) skrbnejša presoja tematskih urednikov lahko nekatere referente »premetala« iz ene tematske enote v drugo. Po drugi strani pa je zopet res, da so nekateri prispevki napisani nekoliko preveč »univerzalistično«, kar je v tem našem predstavitvenem zapisu samo milejši izraz za vsaj delno pomanjkanje tematske discipline. Tako so se tematski uredniki našli pred (skorajda nerazrešljivo) dilemo, kam takšne prispevke umestiti. Bilo je kot z nekakšno politološko Prokrustovo posteljo: »roke« nekaterih referatov bi spadale v prvi vsebinski lok (*parlamentarizem: razvoj, razsežnosti, kontroverze*), »noge« pa v drugi vsebinski lok (*slovenski parlament – skupščina 1990–1991*).

Tudi sam potek posveta je v razliko od prejšnjih dveh potekal, čeprav ne povsod dosledno, na metodološko manj tradicionalen in tako bolj osvežujoč način. Referenti v glavnem niso duhamorno predstavljali svojih referatov, temveč so le poantirali nekatere temeljne misli, oziroma v razpravi dodajali nova razmišljanja in replike. Tudi razprava se je zjedrila ob treh okroglih mizah, ki so se vsebinsko naslanjale na tematske loke, predstavljene v zborniku in ki so jih vodili moderatorji A. Bibič (*parlamentarizem: razvoj, razsežnosti in kontroverze*), B. Markič (*slovenski parlament – skupščina 1990–1991*) in A. Bebler (*stari in novi parlamentarizem v Evropi*). Čeprav ne bi mogel soditi o moderatorjih, se zdi, da so bili vendarle uspešnejši tisti prijemi moderatorjev pri vodenju okrogle mize, ki niso na »profesorsko deformiran« način komentirali nastope referentov in s tem po nepotrebem podaljševali trajanje okroglih miz in ki so zato raiši z nakazovanjem dodatnih dilem in tematskih kontroverz spodbujali razpravo.

Če zanemarimo otvoritveni nagovor predsednika Slovenskega politološkega društva, sicer zelo prizadevnega S. Kranjca, in bolj ali manj zdravničarski pozdravni nagovor vseprisotnega dekana Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo N. Toša, se nam je zaustaviti ob uvodnem govoru F. Bučarja, profesorja na ljubljanski Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo ter predsednika Skupščine Republike Slovenije. F. Bučar je teoretično presvetlil parlamentarizem in izkazal poglobljen družboslovni posluh za odkrivanje paradoksov parlamentarizma in predstavnosti. Parlament ne oblikuje najvišjih državnih odločitev, pač pa jih legitimira. Parlament ne igra vloge oblikovalca državne politike, temveč preoblikovalca partijske volje v pravno normo, sankcionirano z močjo države. Niso bile zanemarljive tudi tiste Bučarjeve družboslovne členitve, s katerimi je opozarjal, da je naša demokracija v bistvu količinska demokracija – in ko je razmišljal o vlogi poslanca. Bučarjeva teoretična presoja na letošnjem ankaranskem posvetu se je iztekla v ugotovitev, da prav pri analiziranju problematike parlamentarizma stoji tudi pred slovensko politologijo pomembna znanstveno raziskovalna dejavnost.

Če bi se hoteli ustaviti pri nekaterih izstopajočih prispevkih na posvetu, potem naj omenimo prispevek V. Vasovića, A. Bibiča in M. Zvera. Njihove prispevke s posveta tudi objavljamo v reviji *Teorija in praksa*. V. Vasović, mednarodno uveljavljeni profesor beograjske Fakultete za politične vede, se je tudi z ankaranskim referatom potrdil kot bržčas eden izmed teoretično najbolj podkovanih poznavalcev parlamentarizma v svetu in pri nas. Kaj takega tudi ne preseneča, saj gre za politologa, ki na beograjski Fakulteti za politične vede predava sodobne politične sisteme in ki je tudi avtor opaženih politoloških knjig *Demokracija in politika* ter *Sodobni politični sistemi*.

I. Lukšič se je politološko poglobljeno lotil teme *Parlamentarizem in korporativizem*. Temeljna zaznamovanost tega prispevka, ki ga smiselno dopolnjujeta tudi

vsebinsko povedni shemi in širša bibliografija, je v ugotovitvi, da parlament vsekakor še ni »odslužil«, je pa zlasti razprava o neokorporativizmu in o novih družbenih pobudah pokazala na njegove meje. I. Lukšič opozarja, da je pri analizi uveljavljanja korporativizma ključno vprašanje, zakaj sporazumevanje med delom in kapitalom kot osrednjim problemom korporativizma ne more potekati prek parlamentarno-demokratskih kanalov.

S. Kranjc, politološki veščak za stranke, je posegel v temo stranke in parlament. V območje njegovega politološkega vidnega polja se umešča predvsem odnos na črti poslanec – stranka, pa tudi partijska frakcija ter politična struktura parlamenta, ki je po Kranjčevi politološki členitvi rezultanta odnosa političnih sil, izražena kot razmerje moči političnih strank ter je posledica volitev kot procesa politične legitimacije sistema. Stranke imajo v tem procesu politične legitimacije in tudi kasneje v delu parlamenta odločujočo vlogo.

Prispevki, zbrani v vsebinskem loku Slovenski parlament – Skupščina 1990–1991, imajo (vsaj delno) tudi izkustveno raziskovalno podlago. Vrsta politologov, ki so svoje referate objavili v zborniku Parlamentarizem: dileme in perspektive, tudi aktivno sodeluje v okviru Centra za politološke raziskave v raziskovalnem projektu o slovenskem parlamentu in ki je ena izmed osrednjih raziskovalnih osi slovenskih politologov. Raziskovalni projekt je prijavljen v okviru redne raziskovalne dejavnosti, ima pa tudi – in to ne le načelno – podporo pri Skupščini Republike Slovenije, ki kaže zanimanje za raziskovanje slovenskih politologov.

D. Fink-Hafner se je raziskovalno dotikala stare in nove politične tematike v Skupščini Republike Slovenije. Prevladujoč tok situiranja staropolitične tematike (konstituiranje skupščine in nove slovenske državnosti, spreminjanje na področju lastnine, oblikovanje javnih politik na različnih družbenih področjih, kadrovska politika) teče v republiško skupščino v smeri od izvršnega sveta k skupščini. Nove politične tematike pa skoraj v celoti pritekajo iz nasprotne smeri. V največji meri gre za ekološke zahteve in pobude, zelo odmevna pa je tudi pobuda za legalizacijo pravice ugovora vesti in za demilitarizacijo Slovenije.

M. Brezovšek je v teoretično utemeljenem referatu predstavil sodobne funkcije zakonodajnih teles in tako politološko ponudil okvir za analiziranje (tudi) slovenskega parlamenta. Za uresničevanje parlamentarnih funkcij so po Brezovškovem mnenju pomembne tri vrste variabel: ustavne, politične in proceduralne. Preučevanje parlamentarizma se ne sme zadovoljiti s poudarjanjem odnosov med eksekutivo in zakonodajo (v smislu vpliva zakonodaje na oblikovanje politike s strani izvršne oblasti), oziroma zgolj na administracijo in odločevalske funkcije usmerjenim raziskovanjem, če ne želi podleči zastareli paradigmi o zatonu parlamentarizma.

D. Zajc, *doctor in spe*, ki se že (dolgo) vrsto let politološko izvedensko ukvarja s problemom političnega predstavništva, ocenjuje politično modernizacijo in transformacijo slovenskega parlamenta. Posebej ga priteguje proces odločanja v slovenskem parlamentu (to je podkrepljeno tudi že s prvimi raziskovalno empiričnimi rezultati) in v sodobnih parlamentih nasploh. Zajčev prispevek je politološko zanimiv tudi zavoljo razčlenitve vloge delovnih teles parlamenta. Sodobnejši način dela parlamenta zahteva pokrivanje bistvenih problemskih področij, to pa so področja trajnega oblikovanja in vodenja politik, pri katerih sodeluje v modernih družbah tudi veliko število različnih drugih dejavnikov in nosilcev posebnih interesov. Tudi pri nas bi morali oblikovati delovna telesa na teh modernih izhodiščih, in sicer tako, da bi se ta področja morala bolj ali manj ujemati z vladnimi resorji.

V politološko naravnano analizo drugega problemskega sklopa na ankaranskem posvetu se organsko vključuje sicer pravni pristop uveljavljenega profesorja ljubljanske Pravne fakultete A. Igličarja, ki z vidika pravne znanosti razmišlja o (treh) načelih parlamentarnega zakonodajnega postopka. Posebej podčrtuje načelo javnosti kot izhodiščno načelo zakonodajnega postopka. Predstavniško telo je že po svojem temeljnem poslanstvu odprto za javnost in prirejeno odkritemu

delovanju. Vse seje parlamenta so praviloma javne, na sejah zborov in delovnih teles so lahko navzoči obiskovalci, ki niso poslanci. Pri tem opazovanju pa se morajo ravnati po pravilih o notranjem redu v parlamentu. Vsak parlament posebej obvešča javnost o svojem delu ter o odločitvah in stališčih, ki jih sprejema.

Tretjo okroglo mizo Stari in novi parlamentarizem v Evropi, ki je potekala v angleščini, je z rahlo nonšalanco in s privajeno krettnjo mednarodno uveljavljenega politologa vodil A. Bebler. Tisto, kar je tej razpravi dajalo posebno politološko zanimivost, je bila udeležba tujih politologov. Ta bi bila bržčas še večja, če se zaradi nemirnih razmer v Jugoslaviji nakateri ne bi opravičili. Verjetno pa gre za enako stopnjo »zadržanosti«, kot so jo izkazovale nekatere glasbene in pevske korifeje, ki so konec maja in v začetku junija odpovedovale svoje nastope v Ljubljani.

V zborniku *Parlamentarizem: dileme in perspektive* je bilo mogoče glede na pravočasno oddajo besedil tujih avtorjev objaviti le prispevek norveškega politologa Stein Kuhnleja *Modeli demokracije in lokacija nordijskih dežel*. Pisni referat je naknadno poslala, vendar na samem posvetu ni bila navzoča, tudi dr. Ewa Bujwid z Jagiellonske univerze v Krakovu. Obravnavala je parlamentarizem na Poljskem (raziskave in dognanja v zadnjih dveh letih – nekateri izbrani primeri). Referat je pisan pretežno na faktografski in deskriptivni ravni, znatno manj pa na politološko analitično. Kar se slovenskih politologov tiče, bi lahko pripomnil, da smo imeli v preteklosti stike že s politološko bistrovidnejšimi poljskimi kolegi. Na posvetu pričujoči Peter Gerlich z dunajske univerze je govoril o stališčih in zaznavah ljudi glede parlamenta in o možnih alternativnih institucijah k parlamentu. Empirično podkovan referat je razkrival politološko tehtnega poznavalca avstrijskega parlamenta in političnega življenja. Teoretično najmočnejša politološka osebnost na posvetu pa je bil nedvomno Luigi Graziano, profesor na univerzi v Torinu. Poznavalci italijanskih političnih ved ga zanesljivo poznajo kot uveljavljenega italijanskega politologa z mednarodnim ugledom in tudi kot politološkega pisca italijanskih knjig. Naj v zvezi s tem omenim na primer njegovo knjigo *Clientelismo e sistema politico (Il caso dell'Italia)*, ki je izšla pri Franco Angeli Editore v Milanu, ter avtorjevo sodelovanje v znanem italijanskem politološkem zborniku *Il sistema politico Italiano* (urednik P. Farneti), ki je izšel pri založbi Il Mulino v Bologni. Na ankaranskem posvetu pa se je L. Graziano predstavil z referatom *Partije in ljubiji: refleksije ob ameriškem primeru* (referat objavljamo v reviji *Teorija in praksa*), kjer s prodorno politološko analizo, ki razkriva obširno teoretično znanje, suvereno obvladuje v naslovu napovedano temo. Udeležba tujih politologov na ankaranskem posvetu, čeprav številčno skromna, ni bila zgolj zunanja pozlata posveta. S svojimi vsebinskimi politološkimi posegi so S. Kuhnle, L. Graziano in P. Gerlich politološko pomagali problematizirati tako rekoč brezbrežne razsežnosti parlamentarizma in vnašali v ankaranski posvet primerjalne tone.

Ko predstavljam letošnji Ankaran, ki očitno postaja vsakoletno »majsko« zatočišče politološko angažiranih glav, ne morem tudi mimo deleža, ki so ga s svojo vsebinsko razpravo vložili poslanci P. Hedžet, A. Magajna, B. Pahor, T. Peršak, M. Šetinc, A. Tomazič. Omenjeni poslanci, ki so različnih strankarskih opredelitev, so s svojega zornega kota dejavno angažiranega poslanca vnašali v razpravo pomembne parlamentarne, predvsem praktično doživete dileme in dajali tudi vrsto pobud, brez česar bi bila razprava v Ankaranu dejansko le okrnjek. Razpravljati o parlamentarizmu, zlasti še o slovenskem parlamentu brez poslancev, bi se kaj lahko spreverglo le v akademsko modrovanje.

V razpravi na posvetu je sodelovala tudi vrsta profesorjev političnih ved iz nekaterih jugoslovanskih univerzitetnih središč (Z. Tomac, I. Grdešič, V. Vasović, D. Jović, M. Štifanić) ter profesorji iz ljubljanske Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo in Pravne fakultete v Ljubljani. Diplomiranih politologov iz ljubljanske Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo na ankaranskem srečanju ni bilo pretirano veliko. V kolikor niso v ospredju finančni razlogi neude-

ležbe, bi lahko zaključili, da gre za ne ravno visoko stopnjo profesionalne identifikacije.

Ankaranski posvet je imel tudi primerno medijsko odmevnost in tako je bila ne le ožja strokovna, ampak tudi širša zainteresirana javnost seznanjena z »ankaranskim parlamentarizmom« in to na profesionalno korekten način. V razliko od lanskoletnega poročanja se letos ni nihče na politologe »ježil« in »jaril« z oznakami »krizologi«, ki da razpravljajo v obmorskih letoviščih (glej Delo z dne 25. 5. 1990).

Po ankaranskem politološkem posvetu so slovenski politologi vendarle bližje odgovoru na vprašanje, s kakšnim raziskovalno empiričnim in znanstveno teoretičnim ključem je možno odpirati in spremljati probleme parlamentarizma in še posebej slovenskega parlamenta. Referati in razprave v Ankaranu so pokazale, da slovenski politologi niso obremenjeni z nekakšnim idolatričnim sindromom parlamentarizma ter da se zavedajo težke izmerljivosti družboslovne polifonije parlamentarizma. Ankaranski posvet jih bo, vsaj kar se presojanja parlamentarizma tiče, varoval pred črno-belo kontrapunktično presojo in dihotomijo: sijaj, vzpon – zaton, propad parlamentarizma. Parlamentarizem očitno uhaja »dokončni« teoretični umestitvi; ne gre torej le za njegov temni pohod navzdol, niti za politično in teoretično evforično vnebovzetje parlamenta. Z vsaj relativno teoretično dognanostjo so politologi v Ankaranu izmerili »daljo in nebeško stran« parlamentarizma in s svojimi nastopi, po moji sodbi, kljub vsemu preprečili, da bi parlamentarizem na Slovenskem postal le teoretično konjunkturna tema, kot je bil svojčas delegatski sistem, pri čemer politologi niso bili »nedolžni«. In res je: bilo bi slabo, če bi parlamentarizem postal nekakšen teoretično avantgardni absolutum, zane-marjalo pa bi se druge, prav tako politološko pomembne teme, ki so tudi potrebne in vredne družboslovne členitve.

VUČINA VASOVIĆ*

Parlamentarizem in demokracija

Govoriti danes o parlamentu oziroma o parlamentarizmu, posebno v prosocialističnih in postsocialističnih državah, tudi v Jugoslaviji, ni niti malo lahko. Za to so vsaj trije utemeljeni razlogi. Prvi razlog je: tudi če obstajajo bogate parlamentarne izkušnje in dosežki, je ostal parlament še vedno zapletena in odprta tema. Zapletena zato, ker se prav v parlamentu združujejo in prepletajo neke temeljne predpostavke in učinki določenega političnega sistema in vse v njem, kot na lakmus papirju, kažejo neke globinske lastnosti določene politične ureditve. Prav zaradi teh označevalnih lastnosti parlament že s samim svojim obstojem oziroma z načinom obstajanja in delovanja pomeni neke vrste okno, skozi katero se lahko pogleda v globlje plasti nekega sistema politike, v njegovo demokratično moč in dosežke. Tudi kadar skuša politična elita izkoristiti parlament kot kritje ali kuliso za svojo samovoljo oziroma kot prostore za simuliranje ljudske volje, ta ne more povsem zanesljivo in na daljši rok uspešno igrati takšne demokratično mimikrijske vloge. Zato ni priporočljivo, da se možni ali resnični despoti, diktatorji ali avtokrati sklicujejo na parlament niti tedaj, kadar ga uporabljajo kot sredstvo za manipulacijo. Toda, tudi če je za avtokrate in avtokracijo nezanesljiv zaveznik, je parlament osrednja os demokratičnega sistema in hvaležno področje za raziskovanje. Za raziskovalca, ki ne želi le gledati, temveč tudi nekaj videti, ni vedno lahko razbrati

* Dr. Vučina Vasović, profesor Fakultete za politične vede v Beogradu.